

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АСМУКОВИЧ Ірина Василівна

УДК 811.111.2'276.6:636

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АВІАЦІЇ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Херсон – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології та перекладу імені Д. І. Квеселевича Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
КИЯК ТАРАС РОМАНОВИЧ,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та практики
перекладу з німецької мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПРИХОДЬКО АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри германської філології

кандидат філологічних наук, доцент
ГЛАВАЦЬКА ЮЛІЯ ЛЕОНІДІВНА,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри перекладознавства
та прикладної лінгвістики

Захист відбудеться “27” лютого 2014 року о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.05 у Херсонському державному університеті за адресою: 73000, м. Херсон, провулок 40 років Жовтня, 47, корп. 5.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27.

Автореферат розісланий “27” січня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. О. Цапів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена комплексному дослідженню функціонально-семантичних особливостей англійської фахової мови авіації.

Невпинний розвиток науки й техніки вносить значні зміни до мовної та концептуальної картин світу, в декілька разів примножуючи в словниковому складі мови фахову лексику. В умовах науково-технічної революції гостро зростає потреба у нових номінаціях. Саме цим пояснюється велика зацікавленість до вивчення проблем, пов'язаних з термінознавством.

У сучасних термінознавчих студіях увагу зосереджено на питаннях, пов'язаних, насамперед, із роллю та місцем термінів у лексичній системі мови (Б. М. Головін, А. Г. Гудманян, Е. К. Дрезен, А. С. Дьяков, Р. В. Іваницький, Ю. М. Лотман, Д. С. Лотте, О. Л. Суперанська та ін.), особливостями їх планів вираження й змісту, специфікою функціонування (Т. І. Битева, В. В. Віноградов, Г. О. Вінокур, В. П. Даніленко, В. П. Олексенко, О. О. Реформатський, Л. М. Руденко, Н. П. Тропіна, С. Д. Шелов, С. О. Швачко та ін.), стандартизацією й уніфікацією термінологій різних фахових мов (Т. Р. Кияк, Л. О. Симоненко, Е. Ф. Скороходько та ін.) і когнітивним аспектом термінологій фахових мов (М. М. Володіна, О. І. Голованова, В. З. Дем'янков, Л. В. Івіна, О. С. Кубрякова, Л. О. Манерко, С. Л. Мішланова, Л. П. Науменко, В. Ф. Новодранова та ін.). Вивчення окремих фахових мов є пріоритетним завданням багатьох дослідників (С. А. Вискушенко, І. В. Котеленець, З. Б. Куделько, А. В. Мороз, Р. Є. Пилипенко, О. М. Ріба, В. В. Синьо та ін.).

Важливе місце як матеріал дослідження посідає авіаційна термінологія, яка є вагомою частиною термінологічної системи англійської мови, що обслуговує різні сторони професійної діяльності у сфері авіації. Окремі аспекти вивчення авіаційної термінології представлено в роботах Г. Г. Єнчевої (розроблено когнітивну модель перекладу англійських авіаційних термінів на матеріалі нормативно-технічної документації ІКАО), М. М. Бондарчук (досліджено російську авіаційну термінологію сфери руху літального апарата), Т. А. Мальковської (з'ясовано англо-російські відповідності у мовній структурі радіообміну), А. А. Романченко (виявлено структурно-семантичні особливості авіаційної термінології перської мови).

Попри наявність праць, присвячених аналізу окремих аспектів вивчення авіаційної лексики, англійська фахова мова авіації донині не слугувала об'єктом комплексного дослідження.

Активні процеси термінотворення, що відбуваються в авіаційній терміносфері, супроводжуються значною варіативністю найменувань, що зумовлює необхідність упорядкування та уніфікації даної терміносистеми, не кажучи вже про специфіку генези авіаційних термінів, оскільки йдеться про англійську мову як мову-продуцент термінологічних одиниць авіаційної сфери. Авіаційна термінологія англійської мови пройшла складний шлях розвитку,

динаміку якого визначили як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори. Без наукового осмислення цієї динаміки у світлі сучасних уявлень про термінотворчість немислима продуктивна робота із поповнення та вдосконалення наукової, у тому числі авіаційної, термінології англійської мови.

У світлі вищезазначеного **актуальність** реферованої праці визначається загальною спрямованістю сучасних термінознавчих досліджень української германістики на виявлення мовних та позамовних чинників розвитку галузевих терміносистем, а також зумовлена необхідністю дослідити фахову мову авіації як сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в комунікативній сфері авіації, з метою з'ясування закономірностей організації та функціонування авіаційної терміносистеми, що, у свою чергу, сприятиме впорядкуванню та стандартизації даної терміносистеми, дозволить прогнозувати тенденції її подальшого розвитку, сприятиме досягненню належного рівня мовного забезпечення зазначеної авіаційної сфери, окресленню зв'язків з іншими терміносистемами.

Практичну цінність дослідження англійської авіаційної фахової мови та, зокрема, підмови радіообміну неможливо переоцінити з точки зору забезпечення безпеки польотів. Згідно зі звітом Міждержавного авіаційного комітету, поява авіакомпаній країн СНД на міжнародних повітряних трасах призвела до значного збільшення авіаційних подій і катастроф через допуск льотного складу до роботи на них без відповідного рівня їх професійної підготовленості. Основними причинами авіаційних катастроф є недостатнє взаєморозуміння в процесі ведення пілотами радіообміну із диспетчерським пунктом аеропорту, некоректний переклад авіаційних термінів та їхнє передавання по каналах радіозв'язку на диспетчерський пункт та ін.

Зв'язок роботи з науковими темами, програмами, планами. Дисертацію виконано в рамках комплексної наукової теми “Когнітивно-комунікативний аспект вивчення лексичного складу англійської мови”, що розробляється кафедрою англійської філології та перекладу імені проф. Д. І. Квеселевича Житомирського державного університету імені Івана Франка (тему затверджено вченою радою зазначеного університету 3 вересня 2010 р., протокол № 7).

Мета дисертаційної роботи полягає у виявленні структурних, семантичних та комунікативно-функціональних особливостей англійської фахової мови авіації як цілісної системи.

Поставлена **мета** вимагає розв'язання таких основних **завдань**:

- 1) висвітлити шляхи формування англійської фахової мови авіації;
- 2) визначити принципи системної організації авіаційної термінології англійської мови;
- 3) виявити структурні та семантичні характеристики сучасної англійської терміносистеми авіації;

4) з'ясувати характер лексико-семантичних відношень всередині термінологічного поля “Авіація” (явища полісемії, омонімії, синонімії, антонімії, гіпонімії);

5) установити прагматично зумовлені особливості функціонування термінів у різножанрових авіаційних текстах;

б) розробити методіку проектування та принципи творення сучасного двомовного тезауруса англійської фахової мови авіації.

Об'єктом дослідження виступає лексичний склад англійської фахової мови авіації в лексикографічних джерелах, науково-технічних текстах, журнальних статтях та записах радіообміну.

Предметом вивчення є структурно-семантичні та комунікативно-функціональні особливості англійських авіаційних термінів.

Матеріалом дослідження слугують 3710 англійських термінів авіації, які було дібрано шляхом суцільної вибірки з англійської фахової літератури (монографій, статей, інструкцій, словників, енциклопедій, підручників, наукових видань, журнальних публікацій, нормативно-технічної документації ІКАО, записів радіообміну, здійснюваного на бортах повітряних суден, опублікованих в мережі Інтернет і спеціальній фаховій літературі з авіації), а також фахові тексти цієї галузі (423 умовних сторінки).

Методи дослідження. Поставлені в дисертації мета та завдання, а також специфіка матеріалу зумовили використання комплексу методів і прийомів: *описово-аналітичний*, спрямований на інвентаризацію та систематизацію термінологічної лексики; *морфемний* і *словотвірний* аналіз призначені для встановлення структурних і термінотвірних характеристик термінів; *методи компонентного аналізу* та *ступеневої ідентифікації* лексичних значень, *аналіз словникових дефініцій* – для визначення семантичної структури лексичних одиниць та опису архітекtonіки термінологічного поля “Авіація”; *контрастивний* та елементи *кількісного аналізу* – для підтвердження виявлених тенденцій і закономірностей функціонування авіаційних термінів в різножанрових англійських текстах; *дискурсний аналіз* – для опису комунікативно-прагматичних передумов творення й використання авіаційного тексту.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вперше систематизовано англійську фахову мову авіації; схарактеризовано шляхи її формування, структурні, семантичні та комунікативно-функціональні особливості авіаційних термінів; визначено структуру термінологічного поля “Авіація”; розроблено принципи побудови двомовного термінологічного тезауруса фахової мови авіації; вперше на матеріалі різножанрових англійських текстів з авіаційної тематики проаналізовано реалізацію когезійно-когерентного потенціалу термінологічної лексики в аспекті її структурних, семантичних, прагматичних і дискурсивних особливостей.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження є внеском у систематизацію знань з лінгвістики фахових мов, головних засад термінознавства, семантики, лексикології та лексикографії, а саме – розробку алгоритму дослідження галузевих терміносистем і методів їх аналізу, вирішення проблем систематизації та стандартизації англійських термінологій фахових мов. Робота також розширює уявлення про комплексний аналіз науково-технічних текстів.

Практичну цінність дослідження зумовлено можливістю використання основних положень, висновків та ілюстративного матеріалу у викладанні навчальних курсів лексикології англійської мови, загального мовознавства (розділи “Словниковий склад англійської мови як системи”, “Словотвір”, “Системні відношення в лексиці”, “Лексикографія”), теоретичної граматики, стилістики (“Семантика тексту”, “Стилістика тексту”), у спецкурсах з термінознавства (розділ “Семантика терміна”), в лексикографічній практиці при укладанні галузевих навчальних і термінологічних словників. Окремою цінністю є те, що отримані результати та фактичний матеріал можуть бути застосовані для аналогічного аналізу інших терміносистем фахових мов, а також використані в лексикографічній практиці при укладанні галузевих навчальних і термінологічних словників.

Особистий внесок дисертанта забезпечується виявленням особливостей функціонування англійської фахової мови авіації, укладанням англо-російсько-українського словника авіаційних термінів за алфавітним і функціонально-парадигмальним параметрами, наведенням фрагмента англо-українського термінологічного тезаурусу (терміни на позначення літальних апаратів).

На захист виносяться такі основні положення:

1. Авіаційна термінологія є прошарком англійської лексики, до складу якого входять назви предметів, дій, процесів, явищ, осіб, безпосередньо пов'язаних з авіацією як галуззю професійної діяльності. Авіаційні терміни виконують номінативну, дефінітивну, акумулятивну та комунікативну функції.

Сучасна англійська фахова мова авіації розвивалась паралельно з відповідною галуззю знань та професійної діяльності, підтверджуючи аналогічність еволюційних процесів поруч з іншими фаховими мовами.

2. Базовими способами номінації авіаційних термінів виступають морфологічний, семантичний, синтаксичний, запозичення, інтернаціоналізми. Аналізовані лексичні одиниці структурно різноманітні та характеризуються різним ступенем продуктивності. Найбільш розповсюдженим структурним типом англійського терміна авіації виступають дволексемні терміни-словосполучення V+N і N+N.

3. Виявлені структурно-семантичні параметри авіаційних термінів дозволяють представити аналізовану термінологію у вигляді ієрархічно організованої системи, кожний термін якої посідає відповідне місце в термінологічному ряді, блоці, мікрополі і, нарешті, в макрополі.

4. Для англійської фахової мови авіації характерна специфічна реалізація полісемічних, антонімічних, синонімічних, омонімічних та інших лексико-семантичних процесів, що свідчить про відносну її самостійність як підсистеми національної англійської мови. Ці особливості проявляються у формі небагаточисельної полісемії, словотвірній антонімії, семантичних синонімічних зв'язках.

5. Базовими особливостями англомовних фахових текстів з авіації є їхня об'єктивність, підкреслена логічність і аргументованість, понятійна точність і ясність, широке використання складних речень, зокрема складнопідрядних з чітким логічним зв'язком між компонентами, вживання слів у прямому значенні, перевага наукової термінології, застосування різноманітних стандартних виразів, кліше, переважання іменників і відносних прикметників над дієсловами.

6. Авіаційний дискурс є відображенням лінгвосоціокультурної взаємодії, що реалізується в мовленнєвій практиці суб'єктів авіаційної діяльності. Він є когнітивно-комунікативним середовищем, у якому втілюються всі епістемічні, фахові, професійні, етноспецифічні, психологічні, культурно-мовленнєві надбання певної лінгвокультурної спільноти в авіаційній галузі діяльності, що матеріалізується у вигляді висловлення, надфразової єдності та тексту.

7. Мовленнєві жанри, інтегровані у простір авіаційного дискурсу, вирізняються архітектонікою, тактиками та стратегіями тощо, а також і способами реалізації когезійно-когерентного потенціалу термінологічної лексики.

Апробація результатів дослідження здійснена на десяти міжнародних наукових конференціях: “ОБЩЕСТВО – ЯЗЫК – КУЛЬТУРА: актуальные проблемы взаимодействия в XXI веке” (Москва, 2011), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк-Світязь, 2011, 2013), “Стан та перспективи лінгвістики фахових мов і термінознавства в Україні” (Чернівці, 2011), XVI TESOL – Ukraine International Conference: Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives (Zhytomyr, 2011), “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2012), “Язык и мир”, (Ялта, 2012), “Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність” (Київ, 2012), “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кировоград, 2013), “Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики” (Чернівці, 2013); трьох *всеукраїнських* наукових конференціях: пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (Житомир, 2010, 2011, 2012, 2013).

Публікації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 одноосібних статтях, 11 із яких вийшли друком у наукових фахових виданнях, а 3 – у збірниках матеріалів Міжнародних наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5, 6 др. арк.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація представлена у двох томах. Перший том (обсяг тексту – 189 с.) складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (342 праці вітчизняних і зарубіжних авторів), списку лексикографічних джерел (20 найменувань), списку ілюстративних джерел (54 позиції). Другий том містить додатки у вигляді англо-російсько-українського словника авіаційних термінів, побудованого за алфавітним і функціонально-парадигмальним принципами, англо-російсько-українського словника авіаційних скорочень, фрагмента англо-українського ідеографічного словника термінів на позначення літальних апаратів (обсяг тексту – 212 с.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, окреслено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету й завдання, положення, що виносяться на захист, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи.

Перший розділ **“Англійська авіаційна фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження”** присвячено аналітичному огляду загальних теоретичних питань: розглянуто проблеми визначення фахової мови, терміна, описано вимоги до нього; виявлено особливості формування авіаційної терміносистеми у взаємозв'язку лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів; викладено принципи розгляду англійської авіаційної фахової мови з позицій сучасного термінознавства, структуровано авіаційну термінологію у вигляді термінологічного поля.

Фахова мова використовується у певній фахово обмеженій галузі щоб забезпечити професійну комунікацію між фахівцями певної сфери. Її специфічні особливості проявляються на трьох рівнях: лексичному, синтаксичному та текстовому. Під *фаховою мовою авіації* розуміємо сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в комунікативній сфері авіації з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями даної галузі.

Термін – це мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне поняття фахової мови та призначена для задоволення професійних потреб спілкування. Під *авіаційними термінами* розуміємо слова або словосполучення на позначення спеціальних понять з області аеронавтики. Це терміни на позначення всіх видів літальних апаратів; їх конструкцій, двигунів та систем забезпечення; озброєння; видів наземного забезпечення; обслуговуючого персоналу у повітрі та на землі; понять аеродинаміки, метеорології, радіолокації, аерофотозйомки, парашутно-десантної служби та авіаційної медицини.

Авіаційна термінологія англійської мови виникла у зв'язку з появою

повітроплавання й авіації, і її розвиток відбувався паралельно з розвитком цих галузей знання. Формування авіаційної термінології англійської мови, що відбувається протягом більш ніж двох століть, відображає весь складний процес розвитку авіаційної науки та техніки.

Термін як слово спеціалізованої мови, створюване для вираження певного наукового поняття, функціонує в конкретній науковій галузі. Маючи низку дистинктивних характеристик (системність, дефінітивність, незалежність від контексту, точність, однозначність, емоційно-експресивна нейтральність), термін може реалізувати їх тільки всередині термінологічного поля. Термінологічне поле ми розглядаємо як систему понять термінології. Терміносистема — це сукупність елементів термінології та взаємозв'язків між ними. Названі вище поняття тісно пов'язані між собою, оскільки термінологічне поле створює умови для формування та функціонування термінологічних систем. Елементи термінологічного поля об'єднані насамперед на рівні плану змісту, елементи термінологічних систем пов'язані, перш за все, за допомогою внутрішньомовних відношень на рівні плану вираження. Подібно до того, як поле може ділитися на мікрополя, термінологічні системи поділені на підсистеми.

Закономірність наявності поняття в термінологічному полі обумовлена зв'язками з рештою понять цього поля. Присутність терміна серед подібних елементів термінологічної системи визначається відповідністю його матеріальної оболонки поняттю, яке він ідентифікує. Вже на основі цієї відповідності встановлюються системні взаємозв'язки між термінами, мовні форми яких закріплені за різними поняттями поля.

Системні відношення між професійними поняттями виражаються гіперо-гіпонімічними відношеннями в авіаційній терміносистемі:

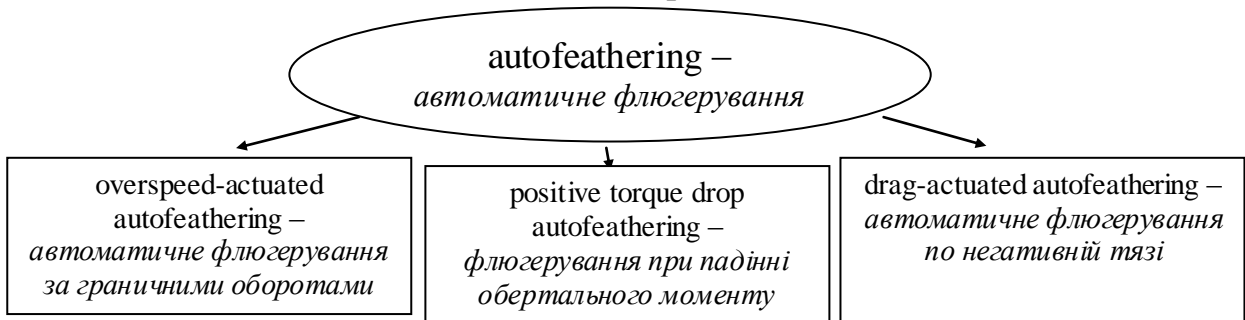

Рис. 1. Гіперо-гіпонімічні відношення в авіаційній терміносистемі

Структура термінологічного поля “Авіація” в англійській мові вичленовується із загального складу термінологічної лексики і охоплює значну кількість термінів, що об’єднуються категоріальною семою “приналежність до авіації” (*aviation is the design, development, production, operation, and use of aircraft, especially heavier-than-air aircraft*). Дане термінологічне поле є розгалуженою і багаторівневою організацією складових мікрополів. Побудова

поля відбувається шляхом суцільної класифікації усього масиву виявлених авіаційних термінів на мікрополя, лексико-семантичні групи (ЛСГ) та підгрупи.

Структурно-семантичний підхід дозволяє в досліджуваній терміносистемі вичленувати 4 мікрополя: “The Type of Aircraft”, “Aircraft Construction, Equipment and Use”, “Aircraft Movement”, “Aviation Personnel” (Див. рис. 2).

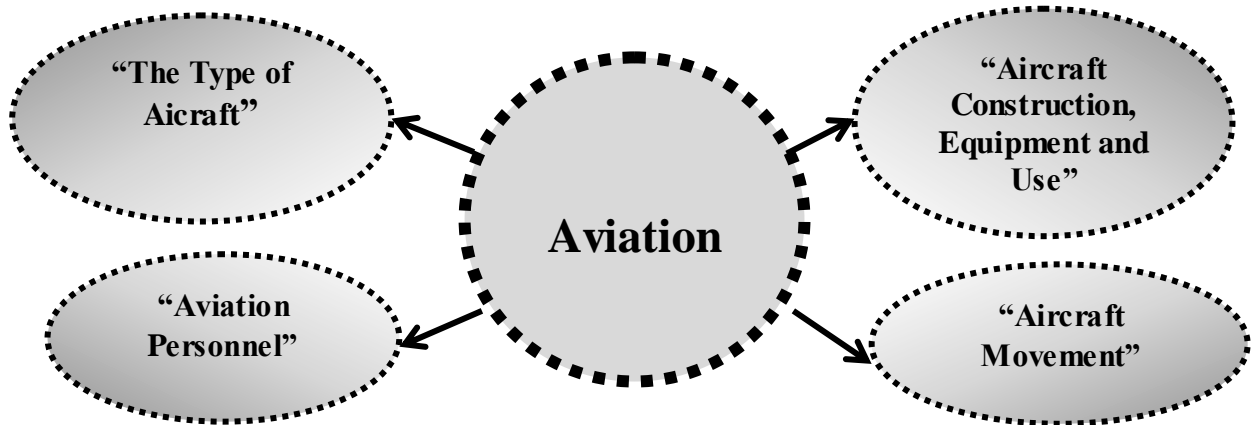

Рис. 2. Структура термінологічного поля “Aviation”

Виділені мікрополя мають власну структуру та специфіку у кількісному та якісному відношенні, що зумовлюється тим, які саме лексико-семантичні групи, лексеми та семми наповнюють кожне з даних мікрополів.

Виявлені структурно-семантичні параметри авіаційних термінів дозволяють показати термінологічне поле “Авіація” у вигляді стрункої, ієрархічно організованої системи, кожний термін якої посідає відповідне місце в термінологічній підгрупі, групі, мікрополі і, нарешті, в макрополі. Термінологічні мікрополя й групи є відкритими множинностями, їх межі є рухомими, що веде до інтенсивного розширення англійської авіаційної термінології. Зовнішня відкрита, незамкнена структура мікрополів і термінологічних груп свідчить про постійну міграцію термінів у межах авіаційної термінології та взаємодію авіаційної термінології із загальнонавживаною лексикою.

У другому розділі **“Теоретико-методологічні засади дослідження функціонально-семантичних особливостей англійської фахової мови авіації”** викладено методику дослідження семантичних, структурних та функціональних властивостей мовних одиниць англійської фахової мови авіації; описано алгоритм дослідження лексичних, морфологічних, синтаксичних та комунікативно-прагматичних особливостей текстів англійської фахової мови авіації, який включає такі етапи:

На першому етапі шляхом описово-аналітичного методу класифіковано термінологічний склад англійської фахової мови авіації з урахуванням таких параметрів аналізу: 1) функціональна диференціація; 2) словотвірні та структурні характеристики англійських термінів авіації; 3) системно-семантичні відношення (полісемія, синонімія, антонімія).

За допомогою лексико-семантичного аналізу на другому етапі було визначено семантико-структурні та функціональні особливості англійської фахової мови авіації. Морфемний і словотвірний аналізи дозволили встановити структурні та термінотвірні характеристики лексичного складу зазначеної фахової мови.

На третьому етапі було використано польовий метод для структуризації авіаційної термінології у термінологічне поле “Авіація”. Термінологічне поле авіаційних термінів утворюється на основі спільності змісту логічно й семантично організованою системою мовних одиниць та їх парадигматичних зв’язків, що відображають функціонування системи реалій і понять авіаційної сфери в сучасній англійській мові. Польова модель підтверджує розуміння мови як системи підсистем, між якими відбувається взаємодія та взаємопроникнення.

Підрахунки кількісного співвідношення номінативних, функціональних, лексико-семантичних особливостей лексичних одиниць англійської фахової мови авіації проводилися за індексом винятковості для словника: $E_s = V_1 / V$, де V_1 – кількість лексем із частотою 1, а V – загальна кількість лексем словника.

Використання контекстуально-інтерпретаційного аналізу на четвертому етапі дослідження допомогло визначити типові, відносно загальні ознаки фахових авіаційних текстів (точність, логічність, узагальненість, аргументацію висловлених положень). За допомогою дискурсивного та прагматичного аналізу було виявлено, що інтенсивність того чи іншого параметра залежить від типу фахового тексту. Аналіз текстів проводився з урахуванням середньої термінологічної насиченості, яка вираховувалася за індексом винятковості для тексту: $E_t = V_1 / N$, де V_1 – кількість лексем із частотою 1, а N – обсяг тексту.

У третьому розділі “**Лексико-семантичні характеристики англійської авіаційної терміносистеми**” схарактеризовано основні способи творення англійських термінів авіації (морфологічний, семантичний, синтаксичний, запозичення); виявлено специфіку функціонування епонімних одиниць в авіаційній терміносистемі; визначено лексико-семантичні особливості аналізованої фахової мови, семантико-парадигматичні відношення термінологічних одиниць термінологічного поля “Авіація” (лексичний склад з погляду функціонування, тематичні групи термінів авіації, антонімію, синонімію, полісемію).

Авіаційні терміни як спосіб фіксації, збереження і трансляції наукового / професійного знання мовними засобами, з одного боку, зазнають впливу національної мови на структурному рівні, а з іншого боку, в складі термінології спеціальної галузі знання отримують специфічні для кожної термінології структурні характеристики.

Дослідження засвідчило, що авіаційна термінологія репрезентована чотирма групами термінів: 1) загальнонауковими (7,5%) (*to limit* –

обмежувати; *to test* – досліджувати; *to train* – тренувати); 2) міжгалузевими (33,0%) (*to repower* – замінити двигуни літака; *to navigate* – пілотувати, вести літак); 3) галузевими (49,0%) (*to evaluate flutter* – оцінювати флаттер; *to test-fly* – відчувати в польоті); 4) вузькоспеціальними (10,5%) (*curved approach* – заходження на посадку по криволінійній траєкторії; *blind transmission* – одностороння передача; *base leg operation* – політ на ділянці між третім і четвертим розворотами).

Проведений аналіз основних способів термінотворення англійської авіаційної термінології дав підстави для таких висновків:

З погляду морфологічної структури англійська авіаційна терміносистема складається з трьох груп: а) група простих термінів (прості кореневі слова) (*avionics* – авіаційне електронне обладнання); б) група складних термінів (складні слова) (*dry-lease* – оренда (повітряного судна) без екіпажу); в) група складених термінів (словосполучення) (*short takeoff and vertical landing aircraft* – літак короткого зльоту і вертикальної посадки).

Для англійської авіаційної термінології характерними способами утворення термінів є: а) семантичний (шляхом метафоричного й метонімічного перенесень, шляхом конкретизації чи звуження значення загальноновживаного слова); б) афіксальний; в) безафіксний (шляхом конверсії); д) основоскладання; е) аббревіація; ж) утворення термінологічних словосполучень.

Абсолютну більшість англомовних термінологічних одиниць сфери авіації становлять полілексемні терміни. Продуктивними способами термінотворення в термінології авіації є такі: для монолексемних термінів 1) спеціалізація значення загальнонаціонального слова при збереженні когнітивного потенціалу лексичної одиниці (*approach* – підхід → захід на посадку); 2) метафоризація на основі значення загальнонаціонального слова (*bleed* – кровоточити; *стікати кров'ю* → *bleed off air from the compressor* – перепускати повітря з компресора); 3) конверсія, особливо за моделями N>V, V>N, Adj>N (*take off* → *to take off* – злітати); 4) структурні моделі V+-ation>N, N+N>N; для полілексемних термінів 1) N+N, V+ N, Adj+N, N+N+N, N+prep+N, Adj+N+N, P_{II}+N (*takeoff taxiing, aerodrome control radio station, ground-ground communication*). Найбільш поширеними структурними типами авіаційної термінології є моделі N+N, V+N (*flight level* – ешелон польоту; *step climb* – ступінчастий набір висоти; *to fly approaches* – виконувати заходження на посадку).

У досліджуваній терміносистемі епонімічні терміни складають майже 10% усього термінологічного фонду (*synchronization Barker code* – код синхронізації Баркера; *Nesterov's Looping* – “Мертва петля”; *Cooper-Harper pilot definition* – визначення рівня пілотажних характеристик за шкалою Купера-Харпера; *Frise aileron* – елерон Фрайза).

Системний характер авіаційної термінології визначається наявністю гіперо-гіпонімічних та антонімічних відношень термінів авіації, які є

універсальним засобом тематичної ієрархічної та різнополюсної організації досліджуваної термінології. Асистемність англійської авіаційної термінології полягає в наявності полісемантичних і синонімічних термінів, які за відсутності визначального контексту перешкоджають однозначному розумінню авіаційного поняття, але водночас є джерелом поповнення авіаційної лексики за законом економії мовних зусиль.

Наявність гіперо-гіпонімічних відношень у термінологічному полі “Aviation” представляє аналізовану термінологію як ієрархічну систему. У мікрополях з домінантними родовими поняттями виокремлюються номінації з одним, двома, трьома і чотирма рівнями підпорядкування (напр., поняття *military aircraft* – *літальний апарат військової авіації* буде родовим та, відповідно, гіперонімом до *aircraft carrier* – *авіаносець*, яке, у свою чергу, є гіперонімом до *escort aircraft carrier* – *ескортний авіаносець*). Зазначений підхід дозволяє в досліджуваній терміносистемі вичленувати 4 мікрополя: “The Type of Aircraft”, “Aircraft Construction, Equipment and Use”, “Aircraft Movement”, “Aviation Personnel”. Виділені мікрополя мають власну структуру та специфіку у кількісному та якісному відношенні, що зумовлюється тим, які саме ЛСГ, лексеми та семіми наповнюють кожне з даних мікрополів.

Гіперо-гіпонімічні відношення авіаційних термінів відображають різнорівневі родо-видові зв'язки понять терміносистеми; експлікаторами гіпонімічних відношень в термінолексичі авіації є відношення структурно-семантичної похідності, які в матеріальній оболонці термінологічних одиниць віддзеркалюють логіко-поняттєву системність термінології. Гіперо-гіпонімічна організація термінолексичі створює ряди нерівномірної підрядності через складні непрямолинійні зв'язки понять в авіаційній терміносистемі. Гіпонімія уточнює місце кожного поняття в ієрархії понятійної системи. Ієрархізація термінів передбачає їх розташування відповідно до структури певної галузі знань, у нашому випадку, авіаційної. Систематизація ієрархічних зв'язків між термінами дозволяє виявити суттєві зв'язки й відношення між поняттями, уточнити місце кожного поняття у понятійній системі, перевірити повноту терміна, виявити недоліки термінології (синонімію, різні тлумачення понять і т.п.).

Лексико-семантичні процеси синонімії, антонімії, полісемії та омонімії в термінології авіації становлять внутрішньо єдиний мовний механізм, який забезпечує логіко-поняттєве *підпорядкування понять* терміносистеми, *поступове переосмислення* елементів термінології через розвиток знань і уточнення понять, *системність* і, водночас, *відкритість* сукупності авіаційних термінологічних одиниць на мовному рівні, *вихід за межі вузько окресленої терміносистеми*, тобто поєднання лексикону в єдине семантичне ціле – вужчої терміносистеми авіації з більш широкою науково-технічною терміносистемою і, ширше, із системою національної мови.

У процесі аналізу 3710 термінів авіаційної терміносистеми виявлено 357 синонімічних рядів, що складає приблизно 10% від усього корпусу ТО (*to*

postpone launch / to slip launch / to suspend launch / to scrub launch / to delay launch – *відкласти / перенести / скасовувати запуск*). Варіантність досліджуваної нами термінології в спеціальних текстах зумовлено морфологічним (словотворчим), лексико-семантичним і синтаксичним чинниками.

Антонімія визначається всіма видами семантичної поляризації, що дозволяє виділити в ній контрарні, конверсивні, векторні та комплементарні терміни-антоніми (*arrival flight level (ешелон входу (в зону аеродрому))* – *departure flight level (ешелон виходу (із зони аеродрому))*).

Полісемія в англомовній авіаційній термінології розвивається завдяки метафоризації / метонімізації на базі основного значення терміна. Полісемантичні терміни в авіаційній терміносистемі становлять приблизно 8% від загальної кількості термінологічних одиниць. Вона властива переважно для похідних термінів та складних термінологічних одиниць. Характерними для аналізованої терміносистеми є двозначні терміни (81% від загальної кількості зафіксованих багатозначних термінів) (*level – 1) ешелон; 2) горизонтальний політ; lowering – 1) випуск шасі; 2) випуск закріпків*). Явище омонімії не є властивим для даної терміносистеми.

Екстралінгвістичні чинники впливу на розвиток англійської авіаційної термінології зумовили її сучасне функціонування як системи що складається з термінів – лексичних одиниць англійської мови та термінів – запозичень з інших мов (зокрема, з французької та німецької мов). Переважна частина запозичень у складі англомовної авіаційної термінології складається з терміноелементів греко-латинського походження (*to circumnavigate (лат. circum оточувати + navigo пливу на судні) – обходити ділянку у польоті*).

Оскільки довгий час вивчення категоріальних ознак тексту здійснювалося в лінгвістиці у відриві від дискурсу, у четвертому розділі дисертації робиться спроба виявлення ролі термінологічної лексики у процесі реалізації нею текстово-дискурсних ознак на матеріалі різножанрових англомовних фахових текстів з авіації. Четвертий розділ **“Текстові та прикладні аспекти англійської авіаційної фахової мови”** присвячено вивченню лінгвопрагматичних особливостей функціонування термінів у фахових текстах авіаційної тематики, проаналізовано структурно-синтаксичні та комунікативно-прагматичні особливості фахової підмови радіообміну, нормативно-технічної документації ІКАО, науково-популярного авіаційного дискурсу; визначено термінологічну насиченість англійських авіаційних фахових текстів різних типів; розроблено методику проектування та принципи творення двомовного термінологічного тезауруса фахової мови авіації.

Фаховий текст – це єдиний мовний продукт, для якого характерні такі категорії, як цілісність, зв'язність, завершеність, адресність. До головних стильових рис фахових текстів відносяться абстрагована узагальненість та підкреслена спеціальними засобами логічність викладу. Важливою категорією

фахового тексту є його інформативність. На формування фахових текстів впливають конкретні цілі комунікантів. Терміни сприяють підвищенню інформативності тексту і слугують оптимізації процесу фахової комунікації.

Лінгвопрагматичні засади функціонування авіаційної термінологічної лексики значною мірою зумовлені жанровими особливостями текстів, комунікативними настановами, способами трансферу інформації, соціодискурсивною спрямованістю та індивідуальними авторськими інтенціями. Спостереження над інтра- та екстралінгвальною специфікою терміновикористання в різножанрових авіаційних текстах свідчить, що для формування дискурсивних стратегій і тактик у тому чи іншому тексті комунікативно релевантними є ідіостильові та соціодискурсивні чинники.

У функціональному плані текст радіообміну – це ієрархічно організовані мовні акти, об'єднані у висловлювання діалогічного плану. Специфічною рисою висловлювань в сфері радіотелефонного зв'язку є лаконічність. Будучи найвищою мірою ситуаційно залежною, підмова радіобміну, з одного боку, насичена дублюючими елементами, а з іншого – прагне до стислості, лаконічності за рахунок мовної економії. Характерною рисою фахової підмови радіообміну є висока рекурентність еліптичних речень, що розглядаються як стилістичний показник професійного мовлення учасників повітряного радіообміну. Наприклад:

Controller – ... turn left on the outer taxiway to holding point 27R.

Pilot – Roger, left on the outer for 27R.

Синтаксична структура текстів нормативних документів Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО) значною мірою зумовлюється логікою законодавчого мислення. Прагнення окреслити в узагальненій формі конкретні ситуації вимагає поширених синтаксичних конструкцій, що включають вичерпну інформацію про норми і правила різних видів діяльності у сфері авіації. Тексти нормативних документів ІСАО характеризуються переважанням складнопідрядних речень над складносурядними та рекурентністю імперативних речень та паралельних конструкцій. Наприклад:

Each contracting State undertakes to keep its own regulations in these respects uniform, to the greatest possible extent, with those established from time to time under this Convention. Over the high seas, the rules in force shall be those established under this Convention. Each contracting State undertakes to insure the prosecution of all persons violating the regulations applicable (Article 12 “Rules of the air” ICAO DOC Series).

Основою мови текстів нормативно-технічних документів ІСАО є загальнонавживана лексика нейтрального та книжного пласта, яка корелює зі спеціальною та термінологічною лексикою. Лексика нормативно-технічних документів ІСАО кількісно обмежена, тобто спостерігається тенденція до замкнутості, використання уніфікованого набору лексем, фраз та структур, для

яких характерні обмежені можливості сполучуваності, що є проявом консервативності стилю.

Використання термінів у науково-популярних текстах спрямоване на реалізацію інформативних, просвітительсько-освітніх, емоційно-експресивних настанов цього жанру, а також на підтримку та збереження інтелектуального контакту з читачем. Для науково-популярних текстів авіаційної тематики характерна нерівномірність і неоднорідність дистрибуції термінів у структурі тексту, поступовість їх введення, вживання повних лексичних повторів, дублетів, нетермінологічних еквівалентів.

Загалом характерними особливостями авіаційних науково-популярних текстів є: оцінність, експресивність, наявність термінологічного апарату, авторська суб'єктивність і індивідуальність. Наприклад, у заголовку статті “*All that glitters is not business jet*” (Plane and Pilot Magazine, November 2012) автор використовує алюзію на англійську приказку “*All that glitters is not gold*” (укр: “Не все те золото, що блищить”).

Рівень абстрактності фахової мови залежить від термінологічної насиченості. Основними характеристиками семантики фахових авіаційних текстів є наявність спеціальних термінів-слів та словосполучень, що позначають поняття наукової та фахової діяльності авіаторів, характеризуються вмотивованістю, номінативністю, точністю, дефінітивністю, системністю, відсутністю експресії, стилістичною нейтральністю, моносемічністю в межах своєї термінології. Найважливішу інформацію у фаховий текст закладено передусім через вузькогалузеві терміни. Загальнонаукова термінологічна лексика доповнює, логічно організовує виклад думок у тексті. Натомість загальнонавчана лексика виконує зв'язну, обслуговуючу функцію, але не несе фахово релевантної інформації. Це говорить на користь прямого зв'язку між ступенем насиченості тексту термінологічною лексикою даної галузі та ступенем його інформативності. Середня термінологічна насиченість проаналізованих текстів внутрішньофаховою лексикою складає 29%, міжфаховою лексикою – 16%, зовнішньофаховою лексикою – 11% та загальною лексикою – 44%.

Епістемічні потреби сучасного інформаційного суспільства вимагають нових шляхів і способів лексикографічної репрезентації наукової інформації. У роботі пропонуються нові підходи до укладання двомовного (англо-українського) тезауруса фахової мови авіації на основі логіко-понятійного аналізу даної терміносистеми. Застосування дефініційного аналізу і методики компонентного аналізу, спрямованої на виявлення спільних і відмінних семантичних ознак термінологічних одиниць, стало основою для розробки моделі побудови двомовного тезауруса фахової мови авіації. Такий словник повинен спиратися на концептуально зумовлені засади організації авіаційних знань. Термінологічний тезаурус – це не просто перелік лексичних одиниць

певної галузі знання, а цілісна лінгвістична модель, яка сприяє класифікації, зберіганню та передачі фахової інформації.

ВИСНОВКИ

Авіаційна терміносистема є сукупністю термінів, які співвідносяться з понятійною системою авіаційної галузі, знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії, піддаються свідомому регулюванню та упорядкуванню. Спеціальна термінологія авіації розглядається нами як множина, всі елементи якої організовані в систему, і саме ці відношення зумовлюють місце кожного елемента в системі англійської авіаційної термінології.

Авіаційні терміни як спосіб фіксації, збереження і трансляції наукового / професійного знання мовними засобами, з одного боку, зазнають впливу національної мови на структурному рівні, а з іншого боку, в складі термінології спеціальної галузі знання отримують специфічні для кожної термінології структурні характеристики. Авіаційна термінологія репрезентована чотирма групами термінів: 1) загальнонауковими (7,5%); 2) міжгалузевими (33,0%); 3) галузевими (49,0%); 4) вузькоспеціальними (10,5%).

Виявлені основні способи термінотворення англійської авіаційної термінології дали підстави для таких висновків: 1) з точки зору морфологічної структури англійська авіаційна терміносистема складається з трьох груп: а) група простих термінів (прості кореневі слова); б) група складних термінів (складні слова); в) група складених термінів (словосполучення); 2) для англійської авіаційної термінології характерними способами утворення термінів є: а) семантичний (шляхом метафоричного й метонімічного перенесень, шляхом конкретизації чи звуження значення загальноновживаного слова); б) афіксальний; в) безафіксний (шляхом конверсії); д) основоскладання; е) аббревіація; ж) утворення термінологічних словосполучень.

Асолютну більшість англійських термінологічних одиниць сфери авіації становлять полілексемні терміни. Продуктивними способами термінотворення в термінології авіації є: для монолексемних термінів – 1) спеціалізація значення загальнонаціонального слова при збереженні когнітивного потенціалу лексичної одиниці, 2) метафоризація на основі значення загальнонаціонального слова, 3) конверсія, особливо за моделями $N > V$, $V > N$, $Adj > N$, 4) структурні моделі $V + -ation > N$, $N + N > N$; для полілексемних термінів продуктивними виявилися моделі $N + N$, $Adj + N$, $N + N + N$, $N + prep + N$, $Adj + N + N$, $P_{II} + N$. Найбільш поширеними структурними типами авіаційної термінології є моделі $N + N$, $V + N$.

Системний характер авіаційної термінології визначається наявністю гіперо-гіпонімічних та антонімічних відношень термінів авіації, які є універсальним засобом тематичної ієрархічної та різнополусної організації досліджуваної термінології. Асистемність англійської авіаційної термінології полягає в наявності полісемантичних та синонімічних термінів, які за

відсутності визначального контексту перешкоджають однозначному розумінню авіаційного поняття, але водночас є джерелом поповнення авіаційної лексики за законом економії мовних зусиль.

Синонімія представлена в англомовній авіаційній термінології синонімами і дублетами. У процесі компонентного аналізу 3710 термінів авіаційної терміносистеми виявлено 357 синонімічних рядів, що складає приблизно 10% від усього досліджуваного корпусу ТО. Варіантність досліджуваної нами термінології в спеціальних текстах репрезентована морфологічним (словотворчим), лексико-семантичним і синтаксичним типами.

Антонімія (131 ряд, 264 одиниці) представлена всіма видами семантичної поляризації, що дозволяє виділити в ній контрарні, конверсивні, векторні та комплементарні терміни-антоніми. За структурними характеристиками їх поділяють на лексичні / різнокореневі та словотвірні / однокореневі.

Полісемія в англомовній авіаційній термінології розвивається за рахунок метафоризації / метонімізації на базі основного значення терміна через об'єктивацію таких семантичних зв'язків між ЛСВ термінів авіації: процес – результат, функціональний перенос, факт / подія – результат, рід – вид, частина – ціле, рівноправні зв'язки ЛСВ через полісемантичний елемент терміна-складної одиниці.

Полісемантичні терміни в досліджуваній терміносистемі становлять приблизно 8% від загальної кількості термінологічних одиниць. Вона властива переважно для похідних термінів та складних термінологічних одиниць. Характерними для аналізованої термінології є двозначні терміни (81% від загальної кількості зафіксованих багатозначних термінів). Явище омонімії не є характерним для даної терміносистеми.

Фахова мова авіації – сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в комунікативній сфері авіації з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями даної галузі. Основними характеристиками структури фахових авіаційних текстів є наявність спеціальних термінів-слів та словосполучень, що позначають поняття наукової та фахової діяльності авіаторів, характеризуються вмотивованістю, номінативністю, точністю, дефінітивністю, системністю, відсутністю експресії, стилістичною нейтральністю, моносемічністю в межах своєї термінології.

Середня термінологічна насиченість проаналізованих текстів з авіації внутрішньофаховою лексикою складає 24%, міжфаховою лексикою – 14%, зовнішньофаховою лексикою – 11% та загальноповсюдною лексикою – 51%.

У межах авіаційного дискурсу здійснюється формування різних текстових жанрів – наукових, науково-популярних, навчальних, довідкових. Об'єднані одним дискурсивним середовищем, ці жанри відрізняються своїми телеологічними настановами, способами подання фахового матеріалу й тактико-стратегічною специфікою в реалізації потенціалу термінологічної лексики.

Перспективним вважаємо зіставний аналіз авіаційної термінології української, англійської та інших іноземних мов, вивчення та аналіз досліджуваної термінології у зв'язку з проблемами її перекладу на українську мову та тезаурусного опису авіаційної термінології як поняттєво-системного утворення.

Основні результати дослідження висвітлено в одноосібних публікаціях автора:

1. Asmukovych I. Aviation English as Language for Specific Purposes Challenges / Iryna Asmukovych // XVI TESOL – Ukraine International Conference: Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives – April 13-15, 2011. – Zhytomyr, 2011. – P. 20-21.

2. Асмукович І. В. Терміни-скорочення в англійській авіаційній терміносистемі та способи їх перекладу / І. В. Асмукович // “Наукові записки” Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. — Випуск 102. — Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград : РВД КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. — Ч. 1. — С. 7-15.

3. Асмукович І. В. Епоніми у складі англійських авіаційних термінів / І. В. Асмукович // Вісник Житомирського державного університету : зб. наук. праць. — Житомир : Видавництво ЖДУ імені Івана Франка, 2011. — Вип. 33. — С. 16-19.

4. Асмукович І. В. Структурно-семантична організація авіаційної термінології англійської мови / І. В. Асмукович // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський : ПП “Медобори-2006”, 2011. — С. 15-8.

5. Асмукович І. В. Гіперо-гіпонімія в авіаційній терміносистемі англійської мови / І. В. Асмукович // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. — К. : ВПЦ Київський університет, 2011. — Вип. 20. — С. 10-27.

6. Асмукович І. В. Формування та розвиток англійської авіаційної термінології / І. В. Асмукович // Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки : зб. наук. праць. — Луцьк : ВНУ, 2011. — Ч. 1, № 3. — С. 94-97.

7. Асмукович І. В. Комунікативно-прагматичні особливості професійного авіаційного дискурсу (на матеріалі текстів радіообміну) / І. В. Асмукович // Функціональна лінгвістика : сб. науч. работ / Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования. — № 3. — Симферополь, 2012. — С. 36-39.

8. Асмукович І. В. Структурно-синтаксичні особливості авіаційної фахової мови (на матеріалі радіообміну англійською мовою) / І. В. Асмукович // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. — К. : ВПЦ Київський університет, 2013. — Вип. 43. — Ч. 1— С. 11-19.

9. Асмукович І. В. Термінологічна насиченість англійських авіаційних фахових текстів / І. В. Асмукович // “Наукові записки” Кіровоградського

державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – Вип. 105. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград : РВД КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. — Ч. 1. — С. 44-50.

10. Асмукович І. В. Семантичні аспекти міграції англійської авіаційної термінологічної лексики / І. В. Асмукович // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — Вип. 186, ч. 1. — Серія: Філологічні науки. — К. : ВЦ НУБіП України, 2013. — С. 85-90.

11. Асмукович І. В. Принципи побудови двомовного тезауруса фахової мови авіації / І. В. Асмукович // Науковий вісник СХУ імені Лесі Українки : Філологічні науки : зб. наук. праць. — Луцьк : СХУ, 2013. — № 20 (269). — С. 39-44.

12. Асмукович І. В. Прагмалінгвістичні особливості англійської авіаційної фахової мови (на матеріалі нормативно-технічної документації ІКАО) / І. В. Асмукович // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський : ПП “Медобори-2006”, 2013. — Вип. 27. — С. 54-57.

13. Асмукович І. В. Синонімія та варіантність в авіаційній терміносистемі англійської мови / І. В. Асмукович // Вісник Житомирського державного університету : зб. наук. праць. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. — Вип. 5 (71). — С. 286-290.

14. Асмукович И. В. Моделирование двуязычного терминологического тезауруса по авиации // И. В. Асмукович // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — № 11. — Ч. 1. — Тамбов : Грамота, 2013. — С. 37-48.

АНОТАЦІЯ

Асмукович І. В. Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України. – Херсон, 2014.

Дисертацію присвячено виявленню функціонально-семантичних властивостей англійської фахової мови авіації. У роботі розглянуто соціолінгвістичні аспекти авіаційної термінології, особливості її семантичної та структурної організації, виявлено специфіку дериваційних процесів, визначено продуктивні структурні типи авіаційних термінів.

Схарактеризовано поняття фахової мови, визначено основні функціонально-комунікативні характеристики різножанрових англійських авіаційних текстів (спеціальних текстів радіообміну, нормативно-технічної документації ІКАО, науково-популярного авіаційного дискурсу). Англійські фахові тексти авіації досліджено з позицій насиченості та частотності термінів, з'ясовано синтаксичні та морфологічні особливості названих текстів.

На основі встановлених принципів побудови двомовного термінологічного тезауруса фахової мови авіації виокремлено види тематичних груп, виявлено типи лексико-семантичних зв'язків (синонімічних, антонімічних, родо-видових) між словами.

Ключові слова: термін, терміносистема, термінологічне поле, термінотворення, фахова мова авіації, фаховий текст.

АННОТАЦІЯ

Асмукович І. В. Функціонально-семантичні характеристики англійського професійного мови авіації. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Херсонский государственный университет Министерства образования и науки Украины. – Херсон, 2014.

Диссертация посвящена исследованию лингвистических особенностей английского специального языка авиации. В представленной диссертации сделана попытка объединить традиционные методы исследования терминов с анализом функционирования авиационных терминов в специальных текстах.

Описаны основные этапы формирования авиационной терминологии английского языка, исследовано влияние лингвистических и экстралингвистических факторов на её состав; произведён лексико-семантический и структурный анализ английской авиационной терминологии. Установлено, что термины в авиационной терминосистеме объединены иерархично в терминологические ряды, группы, микрополя и макрополе.

Исследована лексико-семантическая организация английской авиационной терминологии; выяснено, что её основные системные явления (синонимия, антонимия, полисемия, омонимия) имеют специфическое проявление, что свидетельствует о частичной самостоятельности терминологии как подсистемы литературного языка. Осуществлен анализ структурно-грамматических особенностей авиационной терминосистемы, выделены основные структурные типы и словообразовательные модели авиационных терминов, определены средства и способы терминологической деривации, характерные для анализируемой отраслевой терминосистемы.

В работе выявлены основные функционально-коммуникативные характеристики и структурно-синтаксические особенности разножанровых английских специальных текстов авиации (нормативно-технической документации ИКАО, текстов радиообмена, научно-популярного дискурса).

Проанализировано опыт работы над составлением двуязычных терминологических тезаурусов. Функциональная идеография как способ описания лексики предполагает моделирование ценностно-организованных понятийных зон языковой картины мира и определение тех номинативных

единиц, которые являются экспликаторами семантем, входящих в состав этих зон. Идеографический словарь авиационной терминологии воспроизводит системную организацию лексики, разделяя её на словарные статьи, которые по составу близки к семантическим полям. Выявлено принципы построения словаря, представлено виды тематических групп, установлено типы лексико-семантических связей (синонимических, антонимических, родо-видовых) между словами.

Результатом проведённого исследования стало выявление главных закономерностей и особенностей лингвистических аспектов функционирования терминов английского языка на примере специального языка авиации и анализ лексических и функциональных особенностей специальных текстов данной отрасли. Разработанный алгоритм может быть использован для аналогичного анализа других терминосистем, а также для упорядочения украинской терминосистемы авиации.

Ключевые слова: термин, терминосистема, терминообразование, терминологическое поле, профессиональный язык авиации, специальный текст.

SUMMARY

Asmukovich I. V. Functional and Semantic Properties of the Professional English Language of Aviation. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic languages. – Kherson State University of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kherson, 2014.

This dissertation focuses on revealing functional and semantic peculiarities of the professional English language of aviation.

Sociolinguistic aspects of aviation terminology, the features of its semantic and structural organization are revealed; the main tendencies of its word-building, specific derivative processes and productive structural types of aviation terms are defined. It is claimed that modern English aviation terminology represents a dynamic and open system connected with the development of scientific apparatus of aviation. It is assumed that systemic character of aviation terms shows up in their hierarchical organization.

The thesis contains the characteristic of the concept of professional language, analyzes the main functional and communicative characteristics of different genres of the English aviation texts (radiotelephony specific texts, normative and technical ICAO documents, popular scientific aviation discourse). The English aviation specialized texts are studied from the standpoint of term saturation and frequency, and the syntactic and morphological characteristics of the given texts are determined.

The principles of the aviation terminological bilingual thesaurus compiling, thematic groups, types of lexical-semantic relations (synonymic, antonymic, hyponymic) between the words are revealed.

Key-words: term, term system, terminological field, term-building, professional language in aviation, specialized text.